

HISTORIK A TEORETIK UMĚNÍ V. V. ŠTECH.
3. metodologická konference UMPRUM
20. října 2023

Milena Bartlová, UMPRUM

Život, dílo, role a mýtus V. V. Štecha

Václav Vilém Štech (1885–1974) představuje v českých dějinách umění emblematickou figuru veřejného intelektuála. Protože se programově distancoval od tzv. Vídeňské školy dějin umění a celý život pedagogicky působil na pražských uměleckých školách, stojí trochu stranou obvyklých příběhů, které si o sobě vypráví český dějepis umění. Úvodní příspěvek vůbec poprvé představí kriticky ověřené údaje Štechova životopisu a načrtne základní charakteristiku významu jeho působení

Lada Hubatová-Vacková

Štechovy pradějiny umění? Ke knize *O projevu výtvarnou formou* (Praha: Jan Laichter 1915)

Rukopis knihy *O projevu výtvarnou formou* vznikl mezi lety 1909–1910, tj. v době, kdy byl Štech zaujat problémy „čistého malířství“, kdy sympatizoval s členy expresionistické skupiny Osma a kdy zblízka sledoval a komentoval experimenty kubismu. Zaujat záměry soudobého umění chtěl Štech porozumět „*estetickým otázkám počátků, obsahu a funkce tvorby*“ a zcela vážně se ponořil do studia paleolitického umění a do zkoumání evoluce lidské tvořivosti. Příspěvek se pokusí představit zajímavý diskursivní kontext knihy, ze kterého Štech vycházel. Štech se sice pokoušel o vysvětlení předpokladů pravěké tvorby, ale současně na příkladech z „pra-dějin umění“ testoval užití pojmů a procesů, které by mohly být použitelné pro tvorbu současnou. Při psaní knihy *O projevu výtvarnou formou* se Štech opíral o originální soubor prací od českých a zahraničních teoretiků (Hostinský, Čáda, Babor, Semper, Riegl, Lipps, Worringer, Verworn, Grosse, Kerschensteiner, ad.). Tento diskursivní mix by mohl pomoci rekonstruovat Štechův „diachronní“, tj. pravěký a zároveň aktuální pohled na otázku podstaty tvůrčího výrazu.

Eva Skopalová

Pojem *tvaru* jako prostor setkání Henri Focillona s V. V. Štechem (a Františkem Kovárnou)

Příspěvek se bude zabývat texty V. V. Štecha z konce třicátých a první poloviny čtyřicátých let, ve kterých se věnuje problematice tvaru. František Kovárna na stránkách *Kritického měsíčníku* označil Štecha za teoretika „pohybu a děje“, jelikož sleduje tvar jakožto proměnnou. Ačkoli Štech explicitně zmiňuje pouze estetiku Benedetto Croceho, ve svém příspěvku budu argumentovat, proč a jak jej mohl ovlivnit Henri Focillon. Štech velmi pravděpodobně mohl navštívit konferenci o lidovém umění, kterou v Praze pořádal Focillon v roce 1928, ta se totiž potkávala se Štechovým zájmem o formu, resp. pozdější „puzení k tvaru“. Focillonův *Život tvarů* (1936) se, myslím, explicitně propsal do souboru časopiseckých textů publikovaných v knižně pod titulem *Pod povrchem tvarů* (1941), a posléze do Štechovy nejabstraktnější knihy *Skutečnost a umění* (1946), která je vyvrcholením jeho meziválečného hledání. Štech se však na rozdíl od Kovárny vyhýbá pojetí tvaru jako abstrakci. Focillonova přítomnost v metodologických úvahách obou autorů se nakonec vytratila s nástupem stalinismu v Československu.

Jiří Koukal

Výtvarná teorie V. V. Štecha pohledem Vincence Kramáře v roce 1930

Ve fondu Vincence Kramáře uloženém v Ústavu dějin umění AV ČR se nachází nepublikovaný strojopis nazvaný „Vyloučení několika členů z Mánesa“ a Kramář se v něm vyjadřuje k vyloučení tzv. Holanovy skupiny z Mánesa v listopadu 1930. Jedním z tehdy vyloučených mánesáků byl i V. V. Štech a to zřejmě proto, že podporoval umělce ze Sociální skupiny proti spolkovému vedení v čele s Emilem Fillou. Tehdy silně medializovanou kauzu, jež měla poté i soudní dohru, lze v teoretickém rámci Pierra Bourdieua interpretovat jako téměř klasický střet uvnitř pole, v němž se strukturálně „mladší“ umělci- uchazeči s menší mírou posvěcení snaží odsunout své „starší“ předchůdce-držitele do minulosti a získat pro sebe symbolické uznání a pozičně výhodný status avantgardy. Tento střet se pak samozřejmě odehrával v několika rovinách, přičemž se nutně dotkl i Vincence Kramáře, který cítil potřebu hájit svou pozici v poli zejména vůči V. V. Štechovi a jeho tezí. Věnoval tomu triapadesát stran zmíněného strojopisu, v němž se – jak bývalo jeho zvykem – od konkrétní pěny dní dostal k polemice se vším, co považoval na Štechově teorii umění (lze-li ji vůbec takto označit) za závažné. V příspěvku posluchače seznámím s kontextem situace, v níž se střet všech aktérů odehrál a poté se zaměřím na obsah Kramářova nepublikovaného textu ve snaze postavit oba doyen oboru vedle sebe a ukázat, jak se jejich teorie lišily (Štechova teorie umění jakožto exprese vs Kramářův formalismus).

Tereza Johanidesová

Rytmus, melodičnost, souzvuk. Pokus o přiblížení významu a funkce hudebních metafor v umělecké historii V. V. Štecha

Štechova umělecká historie se vyznačuje výrazně obrazným a metaforickým způsobem psaní, hraničícím s krásnou literaturou. Jestliže umělecká historie není jen jedním ze stylů uměleckohistorického psaní, ale specifickým přístupem v rámci širšího pole uměleckohistorické praxe, za níž stojí teoretické konstrukty a premisy, nabízí se otázka, zda nelze chápat i některé zdánlivě stylistické prostředky, které tento historik umění ve své osobité umělecké historii uplatňuje, v širším konceptuálním významu. Jako jednu z pozoruhodně častých analogií k výtvarnému umění lze něj u identifikovat hudbu. Ve svém příspěvku si budu klást otázku, zda a jak zprostředkovávání výtvarných kvalit zobrazivého umění prostřednictvím pojmů náležejících do oblasti hudby, může souviset se Štechovými koncepty ornamentu, lidového a národního umění, či pojetí umění jako živé skutečnosti. V návaznosti na Štechův případ se můžeme dále v obecné rovině tázat, nakolik lze metaforický způsob psaní o umění chápat jako epistemickou praxi uměleckohistorického výzkumu.

Lukáš Makky

Estetické a filozofické problémy umenia v diele V. V. Štecha s dôrazom na ontologické otázky

Václav Vilém Štech patří medzi ústredné postavy dejín a teórie umenia v Československom teoretickom prostredí prvej polovice 20. storočia. V jeho teoretickom zameraní sa snúbi záujem o klasické umenie (renesancia, Rembrandt, Piero Della Francesca a i.) s interesom o aktuálnu umeleckú produkciu, kde sledoval činnosť a tvorbu viacerých činných umelcov (Antonín Slavíček, Ludvík Kuba), ale aj o širšie problémy teórie umenia, ako napr. forma, štýl, tvar. V svojom rozsiahlom diele občas zámerne preniká do oblasti estetiky: *Estetika fotografie*, inokedy cielene a explicitne pracuje s korpusom estetiky, keď využíva pojmy ako napr. estetické vlastnosti, estetické pudenie, krása a pod. Predložená štúdia ma ambíciu analyzovať práve túto stránku jeho myslenia, ktorá je síce prítomná vo fragmentoch, ale

vykazuje istú logickú celistvosť a cieľavedomosť. Štech sa sústreďuje hlavne na vzťah spoločnosti, človeka a umenia (zdroj umeleckej tvorivosti, zmyslové poznanie skutočnosti, tvorenie), ale v skromných úvahách preniká aj do problému ontológie umenia. Ambíciou textu je preto v širších súvislostiach priblížiť hlavné oblasti estetiky a filozofie umenia v Štechovom myslení, analyzovať a kriticky posúdiť jeho teoretický diapazón a identifikovať paralely s ďalšími autormi, ktorý ho mohli v takto profilovanom teoretickom myslení usmerňovať.

Michaela Pejčochová

„Je to jen exotismus? Je to věru cosi závažnějšího a mocnějšího než pouhá podivná podíváná“ – V. V. Štech a asijské umění

V. V. Štech byl renomovaným historikem evropského umění, avšak aktivně se zajímal i o umění mimoevropské. V meziválečném období patřil ke skupině umělců a akademiků, kteří doporučili prezidentu Masarykovi zakoupit rozsáhlý soubor starého čínského umění pro budoucí státní sbírku mimoevropského umění. Po druhé světové válce podporoval Lubora Hájka při budování sbírky asijského umění v Národní galerii a napsal předmluvu k monumentální publikaci *Umění čtyř světadílů*, kterou Hájek redigoval. V šedesátých letech se V. V. Štech během své dovolené ubytoval v Benešově nad Ploučnicí, kde byly vystaveny čínské sbírky Národní galerie, a asijská díla měl i ve své soukromé sbírce. Příspěvek zdokumentuje způsoby, jakými V. V. Štech přispěl k začlenění mimoevropského umění do československých státních sbírek i k jeho propagaci mezi širokou veřejností. Představí také málo známé archivní a obrazové materiály, ilustrující tento dosud nepříliš prozkoumaný aspekt kariéry velkého historika umění.

Martin Šanda

V. V. Štech a M. B. Braun na cestách po Itálii

V. V. Štech se mimo mnoha jiných témat věnoval i tovaryšské cestě Matyáše Bernarda Brauna. To načrtl vskutku velkoryse a nechal mladého sochaře putovat Itálií tak důkladně, že by mu nemohla uniknout prakticky žádná významnější socha. Mladší historikové umění tuto představu většinou přejímali vez větších výhrad. Prvním kdo s ní v některých bodech dosti zásadně nesouhlasil byl až O. J. Blažíček. I tento polemický hlas ale zůstal spíše izolovaný. Dnes se toto téma spíše jen tiše pomíjí, neboť jakékoli závěry reálně prakticky nemáme o co opřít. Možná právě proto ale stojí za to, připomenou se Štechovu velmi sugestivní představu Braunova italského putování.

Hana Buddeus

V. V. Štech a fotografie

Jak Štech uvažoval o fotografii, jak o ní psal a jak zacházel s reprodukcemi ve svých publikacích? V příspěvku navážu na dřívější výzkum, zaměřený zejména na Štechovy publikační počiny z třicátých let, v nichž často fotografické reprodukce cíleně využíval k podpoře vlastních argumentů a k aktualizaci starého umění pro tehdejší současnost. Na základě průzkumu reprodukcí v dalších, dřívějších i pozdějších publikacích a snímků ze Štechovy pozůstalosti podrobím kritickému čtení široké spektrum fotografií, s nimiž přicházel do styku, od ateliérových portrétů, přes snímky z cest, až po upravené fotografie, které sloužily jako podklad pro reprodukce. Na konkrétních příkladech spolupráce s fotografem Josefem Ehem pak ukážu, jak ve společných publikacích pracovali s obrazovým

doprovodem, který využívali jako specifický sdělovací prostředek umožňující např. juxtapozici celku a detailu nebo vizuální konfrontaci různých uměleckých rukopisů či stylů.

Jana Migašová

Pohľad zo slovenskej strany: Václav Vilém Štech, slovenský dejepis umenia a traktovanie ľudového

Dejiny dejín slovenského výtvarného umenia sú problematické - vzhľadom na ich inherentnú medzinárodnosť a vzhľadom na minimálny počet odborníkov v úvode 20. storočia, ako aj diskontinuitu ich práce na "slovenskej látke". Dôležitý opis vývoja disciplíny na Slovensku (Dejepis umenia na Slovensku) z pera Ingrid Ciulisovej (2011) činnosť V. V. Štecha nespomína, no pri štúdiu práce Alžbety Günther-Mayerovej (nesmierne produktívnej, no dlhodobo zaznávanej pamiatkarky a historičky umenia) sme našli doklady o jej komunikácii so Štechovými myšlienkami. Predpokladáme, že najmä v oblasti traktovania ľudového umenia nájdeme afinitu či polemiku medzi oboma teoretikmi. Štech sa taktiež dostal do výberu Karla Šourka a figuruje medzi autormi knihy Umění na Slovensku: odkaz země a lidu (1938), ktorá určite predstavuje kľúčový publikačný príspevok k formovaniu národne chápanej umeleckej moderny. V ponúkanom konferenčnom príspevku teda plánujeme interpretovať Štechovu intervenciu do myslenia o ľudovom umení na Slovensku, ktorá bola nesporne ťažiskovou témou počiatkov histórie tzv. slovenského výtvarného umenia. Jedným z krokov bude aj preverenie Štechovej spolupráce so slovenským vydavateľstvom Tvar, v rámci ktorého boli publikované knihy Aleš a Slovensko (1952), Červený kameň (1954, v spolupráci s Dobroslavou Menclovou) a Rembrandt (1957).

Markéta Ježková

V. V. Štech ve službách Pražského hradu

Cílem tohoto příspěvku je ukázat, jaký byl podíl V. V. Štecha na podobě umělecké sbírky, iniciované TGM na Pražském hradě. Východiskem je soubor více než dvou set Štechových posudků k dílům zvažovaným pro nákup (dnes uložené v Archivu kanceláře prezidenta republiky a Archivu Pražského hradu). V práci pro Hrad Štech prakticky uplatňoval metodu hodnocení uměleckého díla, kterou rozpracoval již ve svých starších textech. Zároveň dokázal naplňovat přání zadavatelů. Z porovnání s dalšími Štechovými publikacemi vysvítá, do jaké míry se s konceptem sbírky ztotožňoval a pomáhal ji utvářet a kde se naopak jeho uvažování o „reprezentativním výběru“ obrazů českého umění rozcházelo. Mezi řádky se dozvídáme podrobnosti o mechanismu obchodu s uměleckými díly v Praze první republiky i o proměnách, ke kterým nejen na Pražském hradě došlo po roce 1948.

Jitka Šosová

Historik umění na televizní obrazovce: V. V. Štech jako předobraz popularizátora dějin umění

Významnou součástí odborných aktivit V. V. Štecha byla i popularizace dějepisu umění ve veřejném prostoru. Kromě psaní publicistických textů se jeho nejvýznamnějším počinem stal cyklus televizních pořadů s titulem *V. V. Štech vzpomíná a vypravuje*, který Československá televize vyrobila v roce 1965. Z interních materiálů ČST vyplývá, jak překvapeni byli odpovědní pracovníci intenzitou pozitivní odezvy, a že pracovali (nebo přinejmenším před historickým zlomem normalizace měli v úmyslu pracovat) s tímto seriálem jako s ukázkou dobré praxe v rámci interních procesů hodnocení a výroby originálních pořadů. Odvisle od této institucionální roviny recepce je však při zhodnocování dopadu popularizátorského díla

V. V. Štecha vzít v potaz i veřejnou recepci jeho televizních vystoupení: Štechovy promluvy se totiž staly trvajícím předobrazem veřejného očekávání stran charakteristik a habitu historiků umění. Příspěvek se proto zaměří na identifikaci rysů, které byly dobově oceňovány v rámci vnitřního diskurzu ČST (zejména proto, že je hojně vyzdvihovaly dopisy diváků) a které byly následně považovány za žádoucí i v dalších pořadech s jinými mluvčími.

.